

УДК 340.12

DOI - 10.31732/2708-339X-2024-12-A2

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВИХ РОЗРОБОК ПРОБЛЕМ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Степаненко Н.В.,

*доктор філософії в галузі права, доцент
Університет «КРОК»*

м. Київ, вул. Табірна 30-32, Україна, 03113

e-mail: nataliasv@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>

Курілець О.О.,

аспірант Університету «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна 30-32, Україна, 03113

e-mail: kuriletsoo@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7855-5297>

THE CURRENT STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF THE PROBLEMS OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE STATE: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Stepanenko N.V.,

*PhD in Law, associate Professor
«KROK» University*

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: nataliasv@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>

Kurilets O.O.,

PhD student «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: kuriletsoo@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7855-5297>

Анотація. У статті досліджено сучасний стан наукових розробок проблем повоєнного відновлення держави з урахуванням теоретико-правового аналізу. Встановлено, що на сьогодні проблеми повоєнного відновлення держави є темою наукових пошуків багатьох вчених різних галузей науки. Разом з тим, з'ясовано, що у теоретико-правовому полі юридичної науки відсутні комплексні дослідження присвячені аналізу наукових розробок проблем повоєнного відновлення держави, що створює суттєву прогалину у даній сфері.

Проаналізовано, що науковці поділяють проблеми, з якими зіткнеться Україна у процесі відновлення, і які уже є на сьогодні, за такими основними блоками: зруйнована інфраструктура, гуманітарна криза, економічний спад, соціальні та політичні проблеми, геополітичні виклики та інші. Запропоновано відновлення держави розглядати як комплекс організаційних, правових, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорену відбудову та створення умов для покращення життєдіяльності населення та діяльності суб'єктів господарювання на певній території, для подолання наслідків війни (у тому числі гуманітарних, соціальних, економічних та інших).

У дослідженні вказано, що відновлення інфраструктури неможливе без належного фінансування, яке може бути мобілізоване з державного бюджету, міжнародної допомоги, приватних інвестицій та інших джерел. Зазначено, що майже одразу із початком воєнних дій на території України одним з актуальних питань стало розроблення підходів до післявоєнного відновлення української економіки. Встановлено, що триваюча війна дуже істотно вплинула на всі сторони життєдіяльності українського суспільства, в тому числі й на безпекову ситуацію. З'ясовано, що характер і масштаби соціальних та політичних проблем у повоєнний період залежатимуть від багатьох факторів, включаючи тривалість та інтенсивність воєнних дій, рівень руйнувань, кількість жертв, а також від післявоєнних політичних та економічних рішень. Обґрунтовано, що війна в Україні спричинила масштабну гуманітарну кризу, яка торкнулася мільйонів людей.

Ключові слова: держава, повоєнне відновлення, наукові дослідження, інфраструктура, гуманітарна криза, економічний спад, політичні проблеми, геополітичні виклики, психологічні проблеми.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 15.

Abstract. This article examines the current state of scientific research on the challenges of post-war state reconstruction, incorporating both theoretical and legal analyses. It has been established that the issues surrounding post-war reconstruction are the focus of many scholars across various fields. However, there is a notable gap in comprehensive studies within the theoretical and legal domains of legal science dedicated to analyzing these problems.

The research categorizes the main challenges that Ukraine will face during its recovery, as well as those currently present, into several key areas: destroyed infrastructure, humanitarian crises, economic recession, social and political issues, and geopolitical challenges. The proposed restoration of the state should be viewed as a complex of organizational, legal, financial, and other measures aimed at facilitating accelerated reconstruction and improving the living conditions of the population and business entities, thereby addressing the aftermath of the war.

The study emphasizes that restoring infrastructure is impossible without adequate funding, which can be sourced from the state budget, international aid, private investments, and other means. Almost immediately after hostilities began, developing strategies for the post-war recovery of the Ukrainian economy became urgent. The ongoing conflict has significantly impacted all aspects of Ukrainian society, including its security situation. The nature and scale of social and political challenges in the post-war period will depend on various factors, including the duration and intensity of hostilities, the extent of destruction, the number of casualties, and subsequent political and economic decisions. Furthermore, it is well established that the war has precipitated a large-scale humanitarian crisis affecting millions of people.

Keywords: state, post-war reconstruction, scientific research, infrastructure, humanitarian crisis, economic recession, political issues, geopolitical challenges, psychological impact.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 15.

Постановка проблеми. Війна, що триває в Україні, щодня спричиняє руйнівні наслідки для нашої держави, які потребують значних зусиль та ресурсів для їх подолання уже сьогодні. За спільною оцінкою українського уряду, групи Світового банку, Єврокомісії та ООН, збитки України від російської агресії досягли майже 486 млрд доларів і з кожним днем ця сума стрімко зростає. Найбільш постраждалими галузями на сьогодні є житлове будівництво, енергетика, транспорт, промисловість, сільське господарство та інші. Катастрофічні збитки сконцентровано у Донецькій, Харківській, Луганській, Запорізькій, Одеській, Херсонській та Київській областях [1].

Тема повоєнного відновлення держави досить обширна та складається з багатьох недосліджених і водночас актуальних для теорії та практики напрямків. Ключову роль у пошуку оптимальних шляхів повоєнного відновлення України відіграють наукові дослідження. Так, наприклад, наукові методи можуть бути використані для точної оцінки збитків, завданих інфраструктурі, житловому фонду, енергетиці та довкіллю. Висновки науковців повинні допомогти уряду приймати обґрунтовані та ефективні рішення щодо повоєнного відновлення нашої держави, а наукові дослідження повинні стати поштовхом до розробки нових шляхів стимулювання економічного зростання під час

процесу відновлення.

Саме тому необхідно дослідити та розглянути сучасний стан наукових розробок проблем повоєнного відновлення держави з урахуванням теоретико-правового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час наукового пошуку ми дослідили та проаналізували низку наукових публікацій. За результатами проведеної роботи встановлено, що на сьогодні проблеми повоєнного відновлення держави є темою дослідження багатьох науковців різних галузей науки: економісти вивчають наслідки війни для української економіки та розробляють стратегії відновлення й зростання; політологи досліджують соціальні та політичні наслідки війни, а також шляхи подолання цих наслідків; юристи розглядають правові аспекти повоєнного відновлення; психологи досліджують вплив війни на психічне здоров'я людей та розробляють програми психосоціальної підтримки; фахівці з містобудування та інженерії досліджують шляхи відновлення зруйнованої інфраструктури і будівництва нових об'єктів з урахуванням принципів сталого розвитку; екологи досліджують вплив війни на довкілля та розробляють стратегії екологічної відбудови.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Більше уваги до повоєн-

ного відновлення держави приділяють науковці-економісти та практики. У той же час, у теоретико-правовому полі юридичної науки відсутні комплексні дослідження присвячені аналізу наукових розробок проблем повоєнного відновлення держави, що створює суттєву прогалину у даній сфері та вказує на актуальність обраної теми.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити сучасний стан наукових розробок проблем повоєнного відновлення держави з урахуванням теоретико-правового аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Працюючи над вище окресленим питанням, ми встановили, що науковці поділяють основні проблеми, які постануть перед Україною у процесі відновлення, і які уже є на сьогодні, за такими основними блоками: зруйнована інфраструктура, гуманітарна криза, економічний спад, соціальні та політичні проблеми, геополітичні виклики та інші.

Проблеми відновлення інфраструктури після війни є предметом дослідження багатьох науковців, серед яких: С. Кучер, О. Оболенський, О. Дмитрієва, Н. Дудар, О. Бричанський, Я. Маркін, Ю. Бондаренко та інші. У своїх роботах вчені розглядають теоретичні та практичні питання повоєнного відновлення інфраструктури нашої держави, до яких відносять: житлову забудову (мільйони квадратних метрів житлової площі пошкоджено або зруйновано, що потребуватиме масштабного будівництва та реконструкції); транспортну мережу (мости, дороги, залізниці, аеропорти зазнали значних пошкоджень, що негативно впливає на логістику та економіку країни); енергетичну систему (електростанції, підстанції, лінії електропередач потребують ремонту або відбудови); інші об'єкти (школи, лікарні, заводи, фабрики).

Варто зазначити, що відновлення інфраструктури неможливе без належного фінансування, яке може бути мобілізоване з держбюджету, міжнародної допомоги, приватних інвестицій та інших джерел.

Більшість науковців стверджують, що відновлення інфраструктури після припинення війни – це завдання комплексне, що вимагає інтегрованого підходу та урахування сучас-

них тенденцій. При формуванні стратегії відбудови необхідно враховувати не лише архітектурні та інженерні аспекти, але й важливі соціально-економічні та екологічні вимоги [2, 3]. Так, наприклад, відновлення доріг, мостів, залізниць, аеропортів та морських портів дозволить забезпечити логістику, відновити ланцюжки постачання та сприяти економічному розвитку, відновлення електростанцій, ліній електропередач забезпечить доступ до енергоресурсів для населення та промисловості. Відновлення інфраструктури має відбуватися швидко, якісно та з використанням сучасних технологій.

Невтішною є статистика Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), за підсумками проведеного в січні-лютому цього року опитування. Частка біженців, які сподіваються повернутися додому, знизилася до 65% з 77%, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – до 72% з 84%. Водночас кількість біженців, які не мають ні плану, ні надії повернутися, збільшилася за цей час майже вдвічі – з 6% до 11%, ВПО – з 12% до 15%, а тих, хто не вирішив, чи повертатися в майбутньому, – відповідно з 18% до 24% і з 6% до 12% [4].

Згідно з оновленими даними УВКБ ООН, кількість українських біженців у Європі на 15 лютого цього року оцінювали в 6,004 млн, а загалом у світі – в 6,480 млн, що відповідно на 29 тис. і 30 тис. більше, ніж на початок року [5].

Аналізуючи статистичні дані бачимо, що війна в Україні спричинила масштабну гуманітарну кризу, яка торкнулася мільйонів людей. Окремим питанням гуманітарної кризи свої наукові пошуки присвятили В. Філатов, О. Юрковська, О. Пархоменко, О. Буткевич, А. Кузнецов, К. Буряковська, А. Свящук, Ю. Битяк, Ю. Лушпійенко, І. Козинець, Р. Черниш, І. Гожій та інші. Разом з іншими, О. Особова та І. Беззуб в загальних рисах окреслюють існуючі проблеми правового захисту біженців, а С. Федорчук вказує на проблемні питання внутрішньо переміщених осіб [6, 7].

Переважає більшість науковців розглядають проблеми гуманітарної кризи з урахуванням таких ключових аспектів: внутрішньо переміщені особи (мільйони людей

змушені були покинути свої домівки через бойові дії, потребуючи тимчасового житла, їжі, медичної допомоги та інших базових потреб); біженці (мільйони українців виїхали за кордон, шукаючи притулку в інших країнах); втрата працездатності (війна призвела до загибелі та поранення людей, що негативно впливає на ринок праці та економіку країни); психологічні травми (війна завдала шкоди психічному та емоційному здоров'ю мільйонів людей, що потребуватиме масштабних програм психологічної допомоги).

Майже одразу із початком воєнних дій на території України одним із актуальних питань стало розроблення підходів до післявоєнного відновлення української економіки. Дійсно, цій проблемі найбільше приділяють увагу науковці-економісти, серед яких: Ю. Городніченко, Я. Пилипенко, Т. Богдан, О. Булик, М. Зверяков, Ю. Кіндзерський, Г. Старченко, А. Дука, І. Хмарська, К. Кучерява, І. Клімова, О. Шапран, В. Антонюк та інші.

Ю. Кіндзерський у своїй роботі сформулював стратегічні пріоритети відновлення економіки України та сталого зростання після війни, а також подальших орієнтирів розвитку держави в цілому [8]. У той же час, М. Зверяков аналізує реалії сьогодення, їх вплив на поточний стан економіки України та потенційні наслідки. На думку науковця, вектор відновлення та розвитку економіки України у повоєнний період повинен здійснюватися з урахуванням позитивного міжнародного досвіду [9].

Сучасні науковці наголошують, що важливу роль на етапі післявоєнного відновлення економіки України відіграє зміна моделі споживання. Зокрема, саме О. Шапран визначає, що серед інструментів подолання кризових явищ на післявоєнному етапі мають бути актуалізовані принципи відповідального споживання як серед бізнесу, так і серед громадян. Автором доведено, що маркетингові заходи займають не останнє місце у процесах «прискорення стабілізації економічної системи України та досягнення нею сталого розвитку, більш високої якості життя людей у післявоєнний період» [10].

Вважаємо, що до проблем економіч-

ної кризи необхідно віднести: різке падіння ВВП (війна призвела до різкого скорочення економічної активності, зростання безробіття та інфляції); зупинка підприємств (багато підприємств були зруйновані або змушені були призупинити свою роботу через бойові дії); зовнішня торгівля (війна призвела до порушення ланцюгів постачання та значного скорочення експорту та імпорту); державний бюджет (війна призвела до зростання державних видатків та дефіциту бюджету).

Погоджуємося з позицією тих науковців, які стверджують, що характер і масштаби соціальних та політичних проблем у повоєнний період залежатимуть від багатьох факторів, включаючи тривалість та інтенсивність воєнних дій, рівень руйнувань, кількість жертв, а також від післявоєнних політичних та економічних рішень.

Значний внесок у вивчення окремих аспектів актуальних питань у сфері соціальних і політичних проблем, спричинених війною, зроблено у працях З. Варналія, В. Потапенко, І. Павленко, В. Нагірного, В. Горбуліна, А. Качинського, О. Власюка, С. Дембіцького, Є. Головахи, С. Макеєва, О. Резнікової, Л. Акімової, В. Гулай, Н. Козьмук, О. Злобіної, Н. Костенко, С. Омельченка та інших.

Є. Головаха зазначає, що триваюча війна уже призвела до масштабних і суперечливих змін у станах і соціальних процесах, у оцінках, настроях, прагненнях, політичних уподобаннях і пріоритетах громадян [11].

Слушною є думка З. Варналія, який стверджує, що воєнні дії в Україні призвели до погіршення життєвих умов населення, зменшення якості праці, збільшення бідності, руйнування соціальної рівності, збільшення демографічної кризи [12]. Дійсно, війна дає багато викликів українському народу, призводить до політичної нестабільності та невизначеності.

Так, науковці вважають, що соціальні та політичні проблеми включають в себе: загострення соціальної нерівності (війна може призвести до поглиблення соціальної нерівності та зростання соціальної напруги); політична нестабільність (війна може призвести до політичної нестабільності та ускладнення демократичних реформ); ризик корупції (масштабні програми відновлення

можуть створити передумови для зростання корупції); злочини, пов'язані з війною (воєнні злочини, злочини проти людяності, порушення прав людини потребуватимуть розслідування та притягнення винних до відповідальності).

Беззаперечно, триваюча війна дуже істотно вплинула на всі сторони життєдіяльності українського суспільства, в тому числі й на безпекову ситуацію. Внаслідок російської агресії Україна втратила контроль над частиною своєї території, що призвело до значних геополітичних проблем. Для подолання існуючих геополітичних викликів Україна гостро потребує проведення глибоких реформ у багатьох сферах, включаючи політику, економіку, оборону та правосуддя. Ці реформи мають бути спрямовані на зміцнення української державності, підвищення обороноздатності країни та покращення життя українського населення.

Надзвичайна актуальність цієї гострої проблеми привернула увагу багатьох вітчизняних науковців, таких як: С. Білан, Н. Іщенко, Г. Ковальський, В. Білецький, О. Висоцький, М. Гончар, В. Горбулін, О. Гришуткін, Н. Кінаш, Б. Гуменюк, С. Віднянський, Л. Дорош, С. Солодкий, В. Стрілець, М. Золкін, М. Кравченко, Р. Кривонос, В. Кулик, Є. Магда, Г. Перепелиця, Г. Федорова та інших.

Зокрема, С. Віднянський аналізує основні етапи еволюції взаємовідносин України та Європейського Союзу впродовж 2014-2022 років та перспективи її європейської інтеграції, а також проблематику російської агресії та глобальних наслідків [13].

Г. Перепелиця у своїх працях вивчає зовнішню політику. Наприклад, головним акцентом у його дослідженнях стало вивчення дипломатичних відносин України до повномасштабного російського вторгнення [14]. Інший науковець Н. Кінаш досліджує стан міжнародних відносин як інструмент стабільного розвитку та взаємодії держав і наголошує на забезпеченні безпеки людства [15].

Ситуація, що склалася сьогодні, дає нові геополітичні виклики для українського народу, такі як: триваюча загроза з боку країни агресора (війна в Україні може перетворитися на затяжний конфлікт, який потребуватиме постійних зусиль з оборони країни); відносини з сусідніми країнами (війна може

негативно вплинути на відносини України з сусідніми країнами); інтеграція в Європейський Союз (війна може ускладнити процес інтеграції України в ЄС).

За результатами проведеного наукового пошуку, а також з урахуванням попередніх досліджень нами встановлено, що відновлення держави – це комплекс організаційних, правових, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорену відбудову і створення умов для покращення життєдіяльності населення та діяльності суб'єктів господарювання на певній території, для подолання наслідків війни (у тому числі гуманітарних, соціальних, економічних та інших).

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Повоєнне відновлення України своїми інституціональними, економічними та науково-практичними передумовами передбачає розробку відповідної державної політики. Вона об'єктивно буде більш ґрунтовною й досконалою за умови врахування наукових досліджень теоретиків та практиків у даній сфері. Важливо зазначити, що наукові дослідження не можуть замінити державну політику, однак вони повинні відігравати важливу роль у доповненні та посиленні цієї політики, сприяючи прийняттю ціленаправлених та ефективних рішень, які ґрунтуються на наукових даних та кращих зарубіжних практиках.

Науковцями, теоретиками, практика-ми та провідними експертами різних галузей уже розпочата робота у таких напрямках: розробка комплексних стратегій повоєнного відновлення України, які враховують досвід інших країн, що пережили війну; запропоновано інноваційні рішення для відновлення зруйнованої інфраструктури, зокрема з використанням новітніх технологій; представлено шляхи економічного зростання країни; розробка програми психологічної допомоги постраждалим від війни; розробка моделі ефективного державного управління, які відповідають сучасним викликам та інші.

Слід вказати, що проведений пізнавальний пошук став першим у сфері дослідження сучасного стану наукових розробок проблем повоєнного відновлення держави та передбачає подальше вивчення і дослідження даного питання.

Література:

1. З'явилася нова оцінка вартості повоєнного відновлення України. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/15> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Кучер С. Світовий досвід відновлення інфраструктури після війни. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5528c9c2-36fd-41db-aa19-988b932bcfb2/content> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Дудар І. Сучасні підходи до відновлення та розвитку міст після війни. URL: <https://stmkvb.vntu.edu.ua/index.php/stmkvb/article/view/836/776> (дата звернення: 21.02.2024).
4. Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees and IDPs from Ukraine №5 Summary Findings (UKR). URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/107099> (дата звернення: 20.04.2024)
5. Частка охочих повернутися додому знизилася. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/972788.html> (дата звернення: 20.04.2024).
6. Беззуб І. Урегулювання правового становища внутрішньо переміщених осіб на території України. URL: <https://nbuviar.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2024).
7. Федорчук С. Переміщені особи: без права на житло. URL: <https://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Fedorchuk> (дата звернення: 20.04.2024).
8. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 101-117
9. Зверяков М. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. Економіка України. 2022. № 8. С. 03-19
10. Шапран О. Маркетингове обґрунтування заходів щодо стабілізації економічної системи України у післявоєнний період на основі шерінгової економіки. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). 2022. № 1. С. 3-7
11. Головаха Є. Українське суспільство в умовах війни рік 2023. URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/2023.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).
12. Варналій З. Виклики та загрози соціальній безпеці людини в умовах російсько-української війни. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2082> (дата звернення: 20.04.2024).
13. Віднянський С. Україна – Європейський союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Mzu_2022_31_3 (дата звернення: 20.04.2024).
14. Перепелиця Г. Дипломатична війна може перерости в справжню. URL: https://uain.press/news/766951-766951#google_vignette (дата звернення: 20.04.2024).
15. Кінаш Н. Міжнародна безпека як фактор формування національної безпеки України. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/138.pdf (дата звернення: 20.04.2024).

References:

1. A new estimate of the cost of the post-war reconstruction of Ukraine has appeared. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/15> [in Ukrainian]. (Accessed 20 April 2024)
2. S. Kucher World experience of infrastructure restoration after the war. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5528c9c2-36fd-41db-aa19-988b932bcfb2/content> [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
3. I. Dudar Modern approaches to the reconstruction and development of cities after the war. URL: <https://stmkvb.vntu.edu.ua/index.php/stmkvb/article/view/836/776> [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
4. Lives on hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees and IDPs from Ukraine №5 Summary Findings (UKR). URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/107099> [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
5. The share of those willing to return home has decreased. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/972788.html> [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
6. I. Bezzub Regulation of the legal status of internally displaced persons on the territory of Ukraine. URL: <https://nbuviar.gov.ua> [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
7. S. Fedorchuk Displaced persons: without the right to housing. URL: <https://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Fedorchuk> [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
8. Yu. Kindzerskyi Post-war restoration of Ukrainian industry: challenges and policy features. Economic analysis. 2022. T 32. № 2. P. 101-117.
9. M. Zveryakov Formation of a model of economic development in new historical realities. Ukraine economy. 2022. № 8. P. 03-19.
10. O. Shapran Marketing justification of measures to stabilize the economic system of Ukraine in the post-war period based on the sharing economy. Bulletin of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (economic sciences). 2022. № 1. P. 3-7.
11. E. Holovakha. Ukrainian society in the conditions of war in 2023. URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/2023.pdf> [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
12. Z. Varnaliy Challenges and threats to human social security in the conditions of the Russian-Ukrainian war. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2082> [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
13. S. Vidnyanskyi Ukraine – European Union: a new stage of relations in the conditions of the Russian-Ukrainian war. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Mzu_2022_31_3 [in Ukrainian] (Accessed 20 April 2024)
14. G. Perpelitsa A diplomatic war can turn into a real one. URL: <https://uain.press/news/766951-766951>